

KÖNYVEK

A szlovákiai magyarok történetének válogatott bibliográfiája (1990–2002). Összeállította Simon Attila. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004, 192 p.

A kötet a szlovákiai magyarság történelmére vonatkozó, 1990 és 2002 között megjelent történeti szakmunkák bibliográfiáját tartalmazza hat fejezetben: *A bibliográfiában feldolgozott folyóiratok és tanulmánykötetek jegyzéke; Általános rész; Kronologikus rész; Szerzői névmutató; Tárgymutató; Címmutató.* Az *Általános rész*ben egymástól elkülönítve található a történeti kutatások elméleti és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos írások (2.1. fejezet), a történeti kézikönyvek, bibliográfiák, kronológiák, lexikonok (2.2. fejezet), a források (2.3. fejezet) és a kapcsolódó régiótörténeti szakirodalom (2.4. fejezet) bibliográfiai leírása. A *Kronologikus rész* a több korszakot érintő szakmunkák jegyzéke mellett (3.1. fejezet) négy periódusra osztva (1918–1938, 1939–1945, 1945–1948, 1948–1989) taglalja a szlovákiai magyarság Trianon utáni évtizedeire vonatkozó szakirodalmat. A 891 bibliográfiai tételt tartalmazó könyv, köszönhetően a jól áttekinthető szerkezeti beosztásnak, megbízható eligazodást biztosít mindenkinek, aki valamilyen okból: szakirodalom olvasása, adatellenőrzés, tudományos referencia stb. végett nyúl hozzá. Legnagyobb haszna az *Általános* és a *Kronologikus rész*ben található törzsanyagának van, mégpedig két okból. Egyrészt a korszak, amelyben ezek a szakmunkák íródtak (1990–2002 között), a tudományos igényű felvidéki magyar történettudomány éledésének időszaka. Ez a folyamat természetesen még ma is tart, de ezen időszak alatt megteremtődtek intézményi keretei. A kötet másik erénye az, hogy Simon Attila határozott szakmai koncepció alapján válogatott. Ahogy írja: „Válogatott bibliográfiáról van szó, amelyben az eredeti szakirodalom kapott helyet. [...] Nem került be viszont a kötetbe az ún. népszerűsítő irodalom. [...] Ugyanígy nem kaptak

helyet benne a szlovákiai magyar sajtóban [...] megjelent publicisztikai írások sem. Műfaji szempontból a monográfiákat, mono- és politematikus tanulmányköteteket, forráskiadványokat, tanulmányokat vettük fel a kötetbe” (8–9. p.). Szavai arra is felhívják a figyelmet, hogy tájainkon a tudományos szakirodalom és ugyanannak népszerűbb, olvashatósabb formája (különböző, főleg kényeszerű okokból) összemosódott. Ahhoz viszont, hogy el tudjanak különülni egymástól, azaz: más és más közösség igényeit tudják magasabb szinten kielégíteni – infrastruktúrára van szükség. Végigböngészve a neveket és a címeket, két-három erős tendencia rögtön látható. Egyrészt az, hogy milyen nagyszerű teljesítményt nyújtottak folyóirataink (korábban az *Irodalmi Szemle*, később a *Regio* és egyre erőteljesebben a *Fórum Társadalomtudományi Szemle*) és kiadóink (Lilium Aurum, AB-ART, Méry Ratio, Kalligram) az elmúlt bő évtizedben a felvidéki magyarság dokumentumainak, forrásainak közlése terén, pótolva a nem létező történelmi folyóirat hiányát; ugyancsak nagyra értékelendők azok a helyi kezdeményezések is, amelyek falu- vagy helytörténeti munkák kiadására áldoznak pénzt. Más szempontból olyan ez a könyv, mint a megterített vasárnapi asztal: rögtön látszik, mi hiányzik róla. Elenyészően kevés pl. a helyi szerző, és egyes korszakok gyakorlatilag fehér foltok a feltörekvőben lévő szlovákiai magyar historiográfia ágendáján. Közben viszonylag nagy számban vannak képviselve benne az irodalommal, demográfiával, iskola, sajtó- és sporttörténettel meg néprajzzal kapcsolatos tudományos igényű munkák, meg kell állapítani, hogy roppant hézagos a gazdaság- és családtörténet, és – némileg meglepő módon – rövid azoknak a munkáknak a listája is, amelyek történelmi-politikai összefüggésekre világítanak rá. Ugyancsak kevés a nyilvánosságra hozott memoáirodalom, és pár kutatótól meg pár rész kérdéstől eltekintve (pl. 1956, 1968, Jogvédő Bizottság) a létező szocializmus időszakának politikai összefüggéseivel, különös tekintettel a cseh-szlovákiai magyarság legújabb kori történelmével.

Vajda Barnabás

Bukovszky László (szerk.): Mátyusföld II. Egy régió története a XI. századtól 1945-ig. Komárom–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Kiadó, 2005, 384 p. /Lokális és regionális monográfiák, 4./

B. Kovács István jelentkezésével a tudományok széles skálája a gömörológia tudományával gazdagodott. Ő ugyanis rendkívül céltudatos munkával, a tudomány teljes eszköztárának a felhasználásával, sőt a modern hagyományteremtés eszközeit sem mellőzve helyezte vissza Gömört a történeti kutatások célterületei közé, miközben a múlt építőköveit felhasználva egy virtuális új állam alapjait is lerakta. Hasonlóan céltudatos szándékot egy-egy régió feltárására tájainkon csupán Mátyusföldön tapasztalni, ahol ugyan kicsit más eszközökkel, de egy régió történeti jellegű újjáélesztésének lehetünk tanúi. S bár nem valószínű, hogy a gömörológia szó mintájára a Mátyusfölddel kapcsolatban is kialakul hasonló fogalom, ám a régió történetével foglalkozó tudomány kétségkívül él és virágzik, sőt a jelen recenzió tárgyát képező tanulmánygyűjtemény alapján minden más felvidéki magyar tájat meghaladó eredményeket tud felmutatni.

A szlovákiai magyar történetírás egyre inkább megizmosodni látszó vonulatában is külön hely illeti a Pozsonyi Állami Levéltár Vágsellyei Fióklevegtárának a vonzáskörzetébe és szellemi kisugárzásának a hatósugarába tartozó kollégákat. Az említett levéltár igazgatója, Novák Veronika nem csupán a szlovákiai levéltáros szakma meghatározó szereplője, de levéltárosi mivoltából fakadó kutatói alaposága és a helytörténeti kutatások iránti elkötelezettsége által iskolateremtő személyiség is. A maga köré gyűjtött levéltárosokból és történészekből álló szerzői gárda egy-egy tagját ugyan az élet más munkahelyek felé sodorja, de egyikük sem tagadhatja le, hogy a „Novák-iskola”-ban nevelkedtek, s egy kicsit mindannyian Novák Veronika „köpönyege alól bújtak elő”.

Novák Veronika és munkatársai már az eddigiekben is számos értékes publikációt tettek le az asztalra, s tették magasra a mércét: színvonalas településmonográfiák, gazdag konferenciakötetek, értékes tanulmá-

nyok jelzik ezt. A Fórum Kisebbségkutató Intézet gondozásában 2005 végén megjelent *Mátyusföld II.* című tanulmánykötet azonban nemcsak hogy „megugrotta” ezt a magasságot, hanem talán még felül is múlta azt, s jómagam a már említett „Novák-iskola” eddigi legkitűnőbb kiadványaként tartom számon.

Pedig Novák Veronika ezúttal látszólag a háttérbe húzódott, hiszen „csupán” öt (!) rövidebb, de rendkívül érdekes tanulmány szerzője, míg a kötetet – legalábbis úgy érzem – elsősorban Bukovszky László, a Nemzeti Emlékezet Intézete Levéltárának igazgatója „viszi a hátán”, aki egyben a kiadvány szerkesztője is. Ám ahogy Bukovszky László, úgy a kötet összesen kilenc szerzője közül a legtöbben levéltárosok, így óhatatlanul is a Novák Veronika által kitaposott úton haladnak.

Bukovszky László tanulmányíróként és szerkesztőként is kiváló munkát végzett a kötetben. Engem már a kötet előszavával meggyőzött erről, hiszen a bevezető írást nemcsak terjedelme emeli az ilyen kötetekben megszokott sokszor semmitmondó frázisokkal teli bevezető szövegek felé, hanem rendkívül gazdag információtartalma is. A címe ellenére is joggal állíthatjuk, hogy nem előszót olvasunk, hanem egy kitűnő bevezető tanulmányt, amely mintegy megelőlegezi, sőt előzetesen össze is foglalja a kötetben olvasható egyéb írásokat.

Sőt még egy szempontból kitűnő a Bukovszky által írt *Előszó*: összefoglaló jellege miatt megkönnyíti az ismertetések és recenziók íróinak a szerepét, hiszen lényegében minden fontosat elmond a kötetéről.

Gondos és koncepciózus szerkesztői munkára utal, hogy a kötetbe besorolt 18 tanulmány egymástól jól elkülöníthető és gondos logikai sorrendet alkotó csoportokra tagolható. Az első három tanulmány Mátyusföld fogalmi meghatározását, a térség közgazdasági fejlődését és településhálózatának gazdag okleveles forrásokra alapozott bemutatását tárja az olvasók elé, hozzásegítve ezzel azokat, hogy tájékozódni tudjanak a régióban és a következő tanulmányok olvasása során. S bár Novák Veronika *A Mátyusföld történelmi meghatározása* című írása mindössze két oldal terjedelmű, mégis alapvető fontosságú, hiszen a szlovákiai magyar

olvasó fejében ma is meglehetősen nagy zavar uralkodik a dél-szlovákiai tájegységek fogalmi behatárolását illetően. Valamiféle rend csak Liszka József *A szlovákiai magyarok néprajza* című monográfiájának köszönhetően látszik kialakulni a kérdésben, Novák Veronika írása pedig véglegesen lezárhatja a Mátyusföld meghatározása körüli vitákat. A könyv szerkesztőjének, Bukovszky Lászlónak mindig is szívügye volt a közigazgatás-történeti megközelítés, s most sem kell benne csalódnunk, hiszen a második tanulmányban kitűnő elemzését adja a régió igazgatási fejlődésének. Írásában sikeresen lép át azon a nehézségen, hogy a Mátyusföld sohasem alkotott önálló közigazgatási egységet, s az igazgatás egyes szintjeinek (vármegye, járás, település) jól áttekinthető fejlődéstörténetét vázolja fel előttünk.

A kötet következő három tanulmánya (Novák Veronika: *A Mátyusföld a török szomszédságában és II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején*; Strešňák Gábor: *A Mátyusföld újkori nemes társadalma*; Bukovszky László: *Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc mátyusföldi eseményei*) Mátyusföld újkori történelmét dolgozzák fel. Mivel ez a korszak a recenziótól meglehetősen idegen és távoli, ezért csupán annyit kíván megállapítani, hogy Strešňák Gábor tanulmányát már csak azért is rendkívül fontosnak tartja, mert a szerző a hazai történetírás által méltatlanul elhanyagolt társadalomtörténetet csempészi be a kötetbe. A Rákóczi-szabadságharc és az 1848-as forradalom Mátyusföldi vonatkozásait feldolgozó két tanulmány pedig arra lehet más vidékek kutatói számára is példa, hogyan lehet a fellelhető levéltári források optimális kihasználásával egy-egy országos jelentőségű esemény regionális vonatkozásait úgy feldolgozni, hogy az új elemekkel gazdagítsa az egész magyar és szlovák történettudományt is. S persze az sem mellékes, hogy ezek az írások rendkívül élvezetesek, s hihetetlen mennyiségű új ismerettel gazdagítják az olvasót.

Az inkább politikatörténeti jellegű írások sorát a két világháború közötti korszakkal foglalkozó két tanulmány zárja. El kell árulnom, hogy Bukovszky László *Államhatalmi változások a Mátyusföldön 1918–1919-ben és 1938-ban* című tanulmánya a recenzens

legkedvesebb írása a kötetből. S nemcsak azért mert saját szakterületéről van szó, de azért is, mert kitűnően megírt, élvezetes olvasmány. A szerző által választott megközelítés több mint érdekes, hiszen 1918/1919-es és az 1938/1939-es impériumváltáson keresztül mutatja be a régió politikai történéseit. Az 1918/1919-es történéseket illetően a rendkívül értékes és máig kellően ki nem használt forrásanyagra alapozott tanulmány ugyanis láthatóvá és érthetővé teszi az impériumváltás folyamatát, amelyet eddig inkább csak a jelszavak és az országos politika szintjén tudtunk értelmezni. Írásából eddig máshol nem tapasztalható plasztikus módon bontakozik ki az, hogyan zajlott le egy régió szintjén az, amit impériumváltásnak szokás nevezni, miközben sejtjük azt, hogy ez a folyamat Dél-Szlovákia más régióiban is hasonló módon történhetett. Bukovszky eközben számtalan olyan soha senki által nem ellenőrzött félígazságot cáfol meg és dönt romba, amely a témával foglalkozó szakirodalom legtöbbszörében megtalálható.

A két háború közötti szlovákiai magyar politika regionális vonatkozásainak a feltárására vállalkozott Pálincás László a *Politikai pártok és mozgalmak és a politikai rendszer a Mátyusföldön az első Csehszlovák Köztársaság időszakában (1918–1938)* című írásában. Tanulmányában azonban nem igazán sikerült túllépni az eddigi szakirodalom ismeretein, s megítélésünk szerint kevésbé sikerült kihasználnia a levéltári források nyújtotta lehetőségeket. Alapvető gondként értelmezem a dolgozatban azt, hogy a szerző a szakirodalom általános felfogásával ellentétben (amely a kormánnyal együttműködő német és magyar pártokat nevezi meg így) az aktivista jelzöt a csehszlovák pártokra is használja. Hasznos lett volna, ha a szerző megindokolja ezt a szokatlan fogalomhasználatot.

A kötet következő nagy egységét a gazdaságtörténeti szempontú írások adják (Novák Veronika: *A mátyusföldi céhek*; Pukkai László: *A mezőgazdaság, a szövetkezeti mozgalom és a kereskedelem alakulása a Mátyusföldön 1848–1945 között*; Pokreis Hildegarda: *A gyáripari termelés kialakulása a Mátyusföldön*; Gaucsik István: *Regionális jellegű kereskedelmi bankok a Mátyusföldön (1867–1950)*).

Közülük számomra legérdekesebbnek a mátyusföldi helytörténetírás meghatározó alakjának, Pukkai Lászlónak a tanulmánya bizonyult. A szerző gazdaságtörténeti érdeklődését és gazdag ismereteit már korábbi munkáiban (lásd például a Hanza Szövetkezeti Mozgalomról írt monográfiáját) is bizonyította, s most ismét tanújelét adja ennek. A két világháború közötti telepítésekkel foglalkozó részben azonban néhány pontatlanság és fogalomzavar is felfedezhető. A szerző a 215/1919-es törvény kapcsán kisajátításokat említ, s ezzel átveszi a korábbi szakirodalom tévedését (lásd például Popély Gyula *Elenszélben* című munkáját). A törvény valójában azonban eleve kizárta a kisajátítás lehetőségét, és helyette a sokkal határozatlanabb jelentéstartalmú „lefoglalás” fogalmát vezette be, amely az Agrárpárt érdekeinek jobban megfelelt. Ezt Csehszlovákia Legfelsőbb Bíróságának 1921-es végzése kimondta, amely szerint „a nagybirtokoknak a lefoglalási törvény által végrehajtott lefoglalása semmiképpen sem jelent kisajátítást. A lefoglalás által az eddigi tulajdonosok nem veszítik el tulajdonjogukat, s az nem száll át az Állami Földhivatal által képviselt államra, s a lefoglalás után is az eredeti személy marad a tulajdonos. A lefoglalás csupán valamiféle közjogi korlátozás alá helyezi az érintett tulajdonost, aki ezek után már nem rendelkezhet szabadon a lefoglalás alá eső birtok fölött.” A kutatások ma már meghaladták azokat az adatokat is, amelyek Pukkai László a kolóniák számát tekintve közöl. Saját kutatási adataim szerint – amelyek már több alkalommal is publikálásra kerültek – ugyanis a kolóniák száma messze meghaladja a szerző által feltüntetett 80-at, s a kolóniákon letelepített családok száma pedig nem 2054 hanem több mint 3 ezer.

Figyelemre méltó írás Pokreis Hildegardának a mátyusföldi gyáriparról írt tanulmánya, amely a 19. század második felében a régióban gyökeret vert gyáripár színes és érdekes leltárát tárja elénk. A tanulságos írás nemcsak a boldog békeidők máig utánoszthatatlan ívű gazdasági fejlődését rögzíti, de szép példáját állítja elénk annak is, hogyan lehet egy régió természetes adottságaira és az egyéni vállalkozókedvre építve fejleszteni a gazdaságot, majd azt tudatosan lerombolni

(lásd a második világháborút követő eseményeket).

Gaucsík István írásai általában nem könnyed olvasmányok, de rendkívül fontosak. A pénzüzetek története viszonylag szűk szakmai réteget foglalkoztat, s a szlovákiai magyar történetírásban Gaucsíkon kívül érdemben nem is foglalkozott ezzel senki. A fiatal történész tollából azonban az utóbbi két-három évben számos tanulmány látott e témában napvilágot, amelyek remélhetőleg hamarosan egy banktörténeti monográfiává állnak majd össze. Nagy szükség lenne rá.

A kötet utolsó nagy tematikus egységét a művelődéstörténeti jellegű tanulmányok alkotják (Bukovszky László: *A műveltség és a közművelődés évszázadai a Mátyusföldön*; Pokreis Hildegarda: *Elemi oktatás a Mátyusföldön*; Novák Veronika: *A vágsellyei jezsuita kollégium*; Szabó Eszter: *Mátyusföldi egyháztörténet*; Németh Erika: *A Mátyusföld társadalmi, nemzetiségi és vallási összetételének alakulása*; Bukovszky László: *A közegészségügy alakulása és jótékonyági intézmények a Mátyusföldön*). Az egyesületi életet, a közoktatást, hitéletet stb. bemutató írások egy gazdag kultúrával, sűrű iskolahálózattal, virágzó egyházi és egyesületi élettel rendelkező régió képét idézik elénk. Ám azt is, hogy ez a virágzás hogyan lassul le az első világháborút követően, majd miként rombolja szét a korabeli struktúrákat a második világhégest követő politika.

A Mátyusföld II. című kötetet a benne található gondolatok mellett a gazdag képanyag (mintegy 120 kép és rajz), valamint a közel 50 táblázat teszi tartalmasabbá. Külön öröm az olvasó számára, hogy a kötet végén közlik a képek és táblázatok jegyzékét. Bosszantó csupán az, hogy a felsorolásból 3 kép kimaradt, s sajnos épp három olyan, amelynek lelőhelye a recenzálót különösen érdekelné. Maga a kötet szép kiállítású, kötött könyv, amely sokszori forgatás után is egyben marad.

Ha a *Mátyusföld II.* jelentőségét akarunk méltatni, keresve se találunk jobb szavakat, mint amelyek az *Előszóban* olvashatók: „A szlovákiai magyar történetírás több évtizedes adósságát pótolja ez a vállalkozás. A többi szlovákiai magyar tájegységhez, régióhoz képest a Mátyusföld gazdag és fordula-

tos történelmi múltjának bemutatására több okra visszavezethetően eddig még nem vállalkozott senki” (7. p.). Egy valamiben azonban mégis korrigálnunk kell Bukovszky Lászlót. Az, hogy Mátyusföld és Dél-Szlovákia más régióinak történeti feldolgozása eddig váratott magára, korántsem csak a szlovákiai magyar történetírás adóssága, hanem az egész szlovák historiográfiáé, amely a mai államhatárokat ugyan szívesen vetíti vissza a középkorba is, ám eközben nemigen vesz tudomást arról, hogy ezt a teret nem csak a szlovák etnikum töltötte és tölti ki.

Másrészt pedig a kötet munkáit olvasván egy percig sem érzem, hogy azokat a kisebb-ségi történetírás műfajába kellene besorolni. A *Mátyusföld II.* ugyan egy régiót választ ki vizsgálatra tárgyává, ám eszközei, nézőpontja, felfogása korántsem provinciálisak vagy kisebbségtörténeti szempontúak. A kötet ugyanis egy régió politikai, gazdasági, társadalomtörténeti fejlődését kívánja végigkövetni az alcímbe is jelzett 11. századtól 1945-ig. S hogy ennek a történetnek a szereplői többnyire magyarok, azt nem a szerzők szándékának eredménye, hanem a valóság viszatükröződése. Ám a kötet egyaránt szól az itt élő szlovákokhoz, a valaha itt élt németekhez, zsidókhöz, akik a kötetben saját múltjuk mindennapjaira ismerhetnek rá. Misztifikálás és mítoszteremtés nélkül. Ahogyan egy régió-történetnek ki kell néznie.

Simon Attila

Gulyás László: Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Budapest, Hazai Térségfejlesztő Rt., 2005, 234 p.

Több mint nyolc évtizedes kényszerű elzárkózás után az ezredfordulótól reális célként fogalmazódhat meg, hogy a Kárpát-medence egymással szomszédos, közigazgatásilag azonban más-más állam fennhatósága alá tartozó régiói közötti együttműködés újból intenzívebbé váljon. A megvalósulás útja azonban még rögös. A keserű történelmi tapasztalatok és az egymás iránti kölcsönös bizalmatlanság miatt, nem utolsósorban pedig a gazdaság és társadalom kényszerű átalakítá-

sából adódó szociális feszültségek következményeként (a néhány jó példa és az itt-ott kibontakozó kedvező tendencia ellenére) a Kárpát-medence népei és államai közötti új típusú kapcsolatépítés még csak a kezdeti akadályokat vette sikeresen. Ezért is fontos számunkra a környékbeli országok, illetve azok velünk határos térségeinek (régióinak) minél átfogóbb ismerete, közös történelmi múltunk feldolgozása, amelyhez hathatós segítséget nyújthat Gulyás László könyve, aki nemrégiben a Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolája hallgatójaként sikeresen megvédett PhD dolgozatának bővített változatát adta közre az érdeklődők számára.

A szerző az általa megfogalmazott célkitűzést – miszerint „fel kívánja tárni az államszerkezeti változások gazdasági és regionális vetületét, és ezen belül hangsúlyt kíván fektetni az Osztrák–Magyar Monarchia egykori régiói által az elmúlt nyolcvan évben bejárt fejlődési útra” – következetesen véghezvitte. A kötet hét szerkezeti egységre tagolódik.

A tanulmány első fejezete a Monarchia strukturális jellemzőit mutatja be, külön is kiemelve a történelmi Magyarország regionális fejlődésének sajátosságait és a gazdaság önfejlődéséből fakadó regionalitást, megállapítva egyúttal azt is, hogy ezen időszakra körvonalazódnak kezdtek a magterületek, és elkülöníthetők bizonyos régiókezdeményezések is. Azok azonban kiterjedésükben különböztek a későbbi országhatár-változások eredményeként létrejövő régióktól, köztük a szerző által bemutatottaktól is. E fejezetben kitekintést találunk még a dualista államot vagy annak egyes térségeit érintő időleges közigazgatási reformokról vagy az etnikai indíttatású regionális elképzelésekről (Szerb Vajdaság, Temesi Bánság, Aurél Popovici tervezete, illetve a szlovák vonatkozású „Triasmappa”) is.

A történelmi Magyarország felbomlásától napjainkig eltelt több mint nyolc évtizedet a világpolitikai változásoknak megfelelően öt periódusra (az első világháború és azt lezáró béke, a két világháború közötti két évtized, a második világháború évei, a szocializmus korszaka és a rendszerváltást követő évek) osztotta fel a szerző. Egy-egy időszak elemzését a kontinens és a kelet-közép-európai térség stabilitását vagy éppen instabilitását

meghatározó nagyhatalmi-politikai és diplomáciai összetevők felvázolásával vezeti be. Ezt követően a határváltozások eredményeként létrejövő új államkereteket (Csehszlovákia és Jugoszlávia, illetőleg azok különféle területi és elnevezésbeli módosulásai) elemzi, különös tekintettel a nemzetiségi viszonyok, az etnikai térszerkezet alakulására és a vizsgált régiók országon belül elfoglalt helyzetére, „hierarchiájára”.

A tanulmány egyik legfontosabb része, amikor a szerző a régiók fejlődésének, leginkább azonban hanyatlásának okaival, mindekelelt a központosító, a különböző fejlettségű és etnikumú területeket összeolvasztani szándékozó államhatalom szerepével ismerteti meg az olvasót. Így egyebek mellett a két világháború közötti évtizedekről a következőket állapítja meg: „a cseh polgárság – a prágai kormány hathatós támogatásával – saját politikai érdekeinek megfelelően mintegy belső gyarmatként kezelte Szlovákiát”. Ugyanakkor az is körvonalazódik a tanulmányból, hogy a szlovák nyelvű igazgatás és oktatási infrastruktúra kiépülése terén jelentős eredményeket értek el Szlovákiában a húszas–harcas években. Igaz, mindez az egységes „csehszlovakizmus” jegyében történt, ami gyakorlatilag egyet jelentett a cseh hegemonia megvalósulásával, a korábban kilátásba helyezett szlovák autonómiatörekvések és a magyar kisebbség visszaszorításával. A felvidéki (szlovákiai) magyar paraszti társadalmat ellentmondásosan érintette a „republika” agrárpolitikája. A zömmel magyar nemzetiségű felvidéki nagybirtokosokat és a birtokokon élő magyar ajkú mezőgazdasági munkásokat egyértelműen sújtotta a földreform, mivel birtokaiktól, illetve létalapjuktól fosztották meg őket. A birtokos magyar paraszti családok (természetesen a szlovákokkal együtt) azonban sokat profitáltak az új államszervezet (az akkori Európa egyik legfejlettebb ipari országa) által nyújtott lehetőségekből. Intenzív növényi kultúrák honosodtak meg, és találtak új piacot a cseh–morva területeken, megfelelő jövedelmet biztosítva a mátyusföldi és csallóközi gazdáknak, akik éppen e jövedelem segítségével építették új lakóépületeiket, fejlesztették gazdaságaik technikai színvonalát.

Még ellentmondásosabban alakult a Vajdaság sorsa a két világháború közötti időszakban. Szerbia katonai ereje a háborút követően arra még elegendőnek bizonyult, hogy balkáni területi nyereségét megszilárdítsa. A teljesen eltérő gazdasági fejlettségű és kulturális hagyományokkal rendelkező térségek integrálására azonban már alig volt képes.

A második világháború időszakában a Németország vezetése alatt megélenkülő térségbeli hadigazdasági rendszer gazdaságfejlesztő hatásainak mind ideig kevésbé ismert szlovákiai eredményeiről is tájékozódhat az olvasó.

A háborús események következményeként szétesett Jugoszlávia területén átmenetileg hatalmi-politikai vákuum keletkezett. Ennek a rövid időszaknak az egyik merész politikai elképzelését jelentette a német stratégiák által kidolgozott új állam, a Prinz Eugen Gau tervezete, amelyik Baranyától egészen a krassó-szörényi szénmedencéig húzódott volna, létfontosságú nyersanyagokat (vasérc, szén) és jelentős mennyiségű élelmiszert biztosítva Németországnak, egyúttal azonban a még a trianoni országterület integritását is megnyirbálva.

Az ötvenes évektől végbemenő Kárpát-medencei regionális folyamatokról is részletesebb elemzést ad közre Gulyás László. Így egyebek mellett számsorokkal bizonyítja Szlovákia fokozatos felzárkózását a cseh országrész mellé. (1979-re csaknem megvalósult – legalábbis a legfontosabb mennyiségi mutatókat tekintve – a keleti országrész felzárkózása.)

A hatvanas–hetvenes évek vajdasági változásainak összegzése során azonban megállapítja: „A jugoszláv állam diszkriminációs regionális politikája következtében gazdasági fejlettség tekintetében a Vajdaság egyre jobban lemaradt Szlovéniától”. Pedig ezen időszak a vajdaságiak számára (nemzetiségi különbség nélkül) az aranykort (világútlevel, nyugati munkavállalás, árubőség és relatív szabadság) jelentették, nemegyszer kiváltna a szomszédos államok polgárainak irigységét is.

Végül a kontinens a második világháború utáni négy és fél évtizedes politikai-hatalmi egyensúlya felbomlásának következményeivel ismerkedhet meg az olvasó. Ennek része Csehszlovákia békés és a délszláv állam sú-

lyos emberi és anyagi áldozatokat követelő felbomlása is. Az új viszonyok között a még mindig jelentős befolyással rendelkező centralizációs politikai elképzelések mellett a régiók feltámadása is nyomon követhető a Kárpát-medencében. Az eurorégiós együttműködés távlataival, köztük a már működő Duna–Körös–Maros–Tisza (DKMT) eurorégió létrehozásának körülményeivel, eddigi eredményinek felvázolásával és végül a konklúziók levonásával zárul a könyv.

A tanulmány mondanivalóját több mint félszáz táblázat és közel harminc térképes ábra teszi szemléletessé, míg a hivatkozott irodalom száma megközelíti a háromezretet. A témához kapcsolódó magyar nyelvű szakirodalom csaknem teljes, és a szerző számos e kérdéskört érintő angol nyelvű szakművet is felhasznált végkövetkeztetései levonásához, és a közölt ábrák egy részének megalkotásában is tevékenyen részt vett. Gulyás László ugyanis számos fiatal történész kollégájával együtt tagja volt annak a kutatócsoportnak, amelyik Pándi Lajos irányításával összeállította a szakmai körök elismerését kiváltó *Köztes-Európa 1763–1993* című térképgyűjteményt.

Gulyás László a Kárpát-medence két régiójának a Felvidék (Szlovákia) és a Vajdaság (Bácska, Bánság) 20. századi fejlődési pályájáról készített közérthető stílusban gazdag forrásanyagra alapozott összefoglalót. Különösen a nemzetközi hatalmi erőviszonyok által kikényszerített területi változások, pontosabban e változások eredményeként létrejövő új államkereteknek a vizsgált régiók fejlődésére gyakorolt negatív hatásait tárta a közvélemény elé. Alapos érvekkel támasztva alá azt a szűkebb-tágabb körben elfogadott hipotézist és hangoztatott véleményt, hogy a politikusok íróasztalán megszületett, eltérő fejlettségű és etnikai összetételű, különböző kulturális hagyományokkal rendelkező területi egységeket (régiókat) a centralizált államhatalom sem képes hosszú távon eredményesen működtetni, a fejlődési különbségek-ből adódó gazdasági és politikai ellentéteket mérsékelni, kordában tartani, az egyes régiókban élők közötti összetartozás-tudatot elmélyíteni. Ugyanakkor a szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy a társadalomkutatók egy része által Köztes-Európának nevezett

térségünkben az országhatárok által is gyakorta átszelt szomszédos régiók közötti új típusú együttműködést haladéktalanul meg kell teremteni, mivel a kontinens e része gazdasági felzárkózásának, az uniós fejlesztési források igénybevételének ez az egyik alapvető feltétele.

A könyv nemcsak a történettudomány és a kisebbségi kérdések iránt érdeklődők számára nyújt hasznos információkat, hanem azoknak a gazdasági szakembereknek is, akik tevékenyen kívánnak közreműködni a Kárpát-medence 21. századi gazdasági folyamatainak alakításában is.

Kugler József